

EXAMENTRAINING HAVO NEDERLANDS

2024

nieuw programma

Gert P. Broekema

L & M
educatief

© Uitgeverij L & M Educatief - Zeist, 2023

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door middel van fotokopieën, opnamen of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uitleen en/of verhuur met het oogmerk economisch of commercieel voordeel te behalen, is verboden, tenzij hiervoor voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever is verkregen.

Internet heeft een rol gespeeld bij de samenstelling van deze uitgave. Wij hebben daarbij getracht alleen gebruik te maken van rechtenvrij materiaal. Mocht u desondanks van mening zijn dat inbreuk is gemaakt op bij u berustende rechten, dan verzoeken wij u hierover contact met ons op te nemen binnen zes maanden na verschijning van deze uitgave.

Contactgegevens: Uitgeverij L & M Educatief, Slotlaan 210-C, 3701 GT Zeist (redactie), Slotlaan 201, 3701 GD Zeist; e-mailadres: info@examentrainingen.nl; website: www.examentrainingen.nl

Examentraining havo Nederlands 2024

INHOUD	pagina
Aan de leerling	6
Aan de docent	8

1 Theorie

Voorkennis Wat weet je al? Een <i>warming-up</i> .	11
QuickScan Hoe sta je ervoor? Doe de QuickScan en je weet het.	18
FAQ's Heb jij nog vragen over het examen? Hier krijg je antwoord.	25
Theorie 1 Betekenis, hoofdgedachte en hoofdvraag, en de indeling van de tekst in stukken (met oefeningen).	29
Theorie 2 Diverse tekstsoorten en het doel van de tekst (met oefeningen).	41
Theorie 3 Verbanden tussen zinnen en alinea's, functies van alinea's in de tekstvragen, functiewoorden en kernwoorden, en diverse tekststructuren (met oefeningen).	46
Theorie 4 (herzien) Een betoog analyseren en beoordelen, argumentatie, vooronderstelling en drogredenen (met oefeningen).	62
Oefentekst bij Theorie 1 t/m 4 Oefentekst: <i>Straf en leed</i>	83
Theorie 5 Spelling, interpunctie en stijl/formulering (met oefeningen).	91

Theorie 6 (nieuw)	
Nieuwe vraagsoorten in het examen havo (met oefeningen)	103
Toetsen over theorie 1 t/m 5	119
Antwoorden	
Antwoorden QuickScan	121
Antwoorden van de oefeningen bij Theorie 1 t/m 4	123
Uitwerkingen Oefentekst	131
Antwoorden van de oefeningen bij Theorie 5	137
Antwoorden van de oefeningen bij Theorie 6	140
Je persoonlijke foutenanalyse – de uitleg	143

2 Examens met uitwerkingen en foutenanalyse

Eindexamen havo 2021

Tekst 1: <i>Leve de vleesetende vegetariër – Wantrouw de rechtlijnigen</i>	146
Tekst 2: <i>De vlogger is de toekomst van de journalistiek</i>	156
Tekst 3: <i>Wat als werken niet meer móet, maar mág?</i>	163
Tekst 4: <i>Basisinkomen aantasting van autonomie</i>	167
Uitwerkingen	174
Foutenanalyse	194

Herexamen havo 2021

Tekst 1 <i>Dit artikel gaat over uitstelgedrag ...</i>	196
Tekst 2: <i>Voor de experimenten van dr. He is eerst zicht op de veiligheid nodig</i>	205
Tekst 3: <i>Kindermarketing in vlogs</i>	211
Tekst 4: <i>Stop nou toch eens met kindidolen op junkfood</i>	215
Uitwerkingen	220
Foutenanalyse	237

Eindexamen havo 2022

Tekst 1: <i>Fantaseren is overleven</i>	239
Tekst 2: <i>Ga toch eens een weekendje spelen</i>	347
Tekst 3: <i>Dienstplicht voor vrouwen is geen emancipatie</i>	255
Tekst 4: <i>Stervende talen</i>	260
Uitwerkingen	266
Foutenanalyse	288

Herexamen havo 2022

Tekst 1 <i>Wie durft nog zorgeloos door het bos te banjeren?</i>	290
Tekst 2: <i>Baan omdat je vrouw bent, wie wil dat nou?</i>	301
Tekst 3: <i>Vrouwenquotum? Neem een voorbeeld aan de topsport</i>	306
Tekst 4: <i>Praat een beetje Nederlands met me</i>	311
Uitwerkingen	317
Foutenanalyse	338

Wat kun je (nog niet zo) goed bij het maken van examens?	340
---	-----

3 Examens zonder uitwerkingen

Eindexamen havo 2023

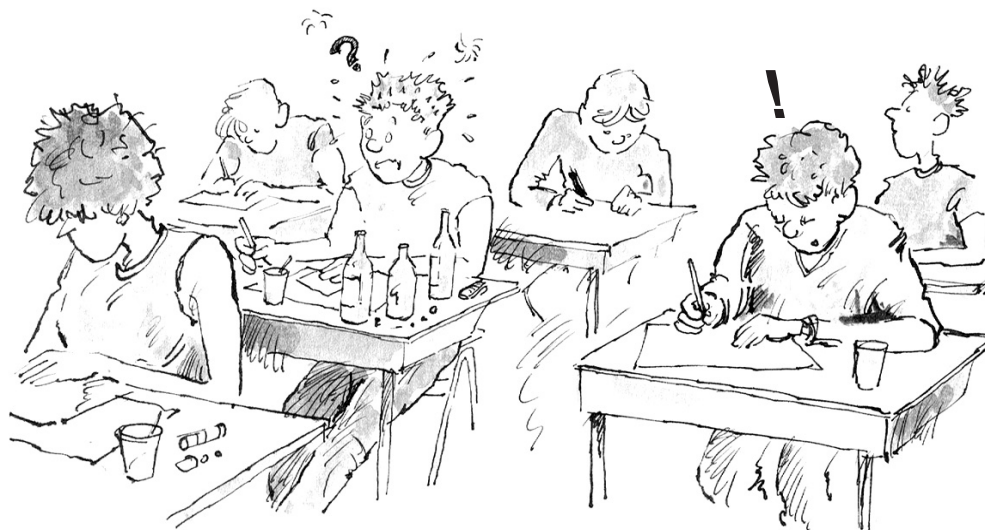
Tekst 1: <i>Altijd een oogje in het zeil</i>	342
Tekst 2: <i>Vereng internationalisering niet tot verengelsing</i>	346
Tekst 3: <i>Stop met lokken buitenlandse studenten</i>	350
Tekst 4: <i>Waarom moet lezen per se leuk zijn?</i>	357

Herexamen havo 2023

Tekst 1 <i>Maar ik ben gelukkig en ik ben productief</i>	361
Tekst 2: <i>Politiek debat hoort juist in de schoolbank</i>	368
Tekst 3: <i>Laat jongeren eerder meedoen</i>	372
Tekst 4: <i>Ga loten als je iets wil doen aan ongelijkheid</i>	375

4 Bijlagen

Woordkennis	381
Scoresleutels	393

Aan de leerling

De Tweede Fase vraagt van jou dat jij je redelijk zelfstandig voorbereidt op je examen. Deze examentraining helpt je daarbij. Met dit boek kun jij doelgericht en optimaal voorbereiden op je examen. De herziene theorie maakt je ook vertrouwd met de nieuwe vraagsoorten die vanaf 2023 in het examen voorkomen. Je vindt in deze training de volgende *onderdelen*:

Voorkennis

Een opfriscursus waarbij je te weten komt, wat je moet kunnen om goed met de examenstof aan de slag te gaan én wat je al weet.

QuickScan

Hoe sta je er wat Nederlands betreft voor? Doe de QuickScan en je weet het.

FAQ's

FAQ's (Frequently Asked Questions) geeft antwoord op zestien vragen over het examen. Zit je met bepaalde vragen over de gang van zaken tijdens het examen? Hier worden ze beantwoord.

Theorie

In zes hoofdstukken vertellen we je alles wat je aan theorie moet weten: 'Theorie 1 t/m 6'. De theorie is gebaseerd op de eindtermen van de Tweede Fase. De opdrachten maken het mogelijk je opgedane kennis meteen toe te passen. 'Theorie 1 t/m 4' gaat over examenteksten en -vragen. De vragen gaan bijvoorbeeld over de hoofdgedachte, de tekstsoort, de verbanden tussen alinea's, argumentatie, analyseren, interpreteren en het samenvatten van een of meer alinea's. 'Theorie 5' heeft betrekking op spelling, interpunctie en stijl/formulering. In het nieuwe hoofdstuk 'Theorie 6' gaan we uitvoerig in op de nieuwe vraagsoorten die vanaf 2023 in het examen voorkomen. Als je na het bestuderen van 'Voorkennis' (zie hierboven) je al erg zeker voelt, kun je proberen de theorie eerst over te slaan en direct met een examen te beginnen.

Oefentekst

Na de theorie kun je jezelf testen met een oefentekst. Zie de Cevo-oefentekst: *Straf en leed*.

Examenteksten

Dan volgt de eigenlijke training: zes complete Tweede Fase-examens, waarvan vier stap voor stap uitgewerkt, zodat jij jezelf – nadat je een examen hebt gemaakt – kunt controleren.

Daarbij laten we je telkens zien hoe je de teksten het beste kunt aanpakken.

Ook kun je een persoonlijke foutenanalyse van je werk maken (zie hieronder).

Woordkennis

Bij elke examentekst krijg je van ons een woordenlijst om de tekst beter te begrijpen en om je woordenschat langzamerhand te vergroten. Een goed begrip van de tekst begint namelijk bij de basis: de woorden.

Achter in het boek staat bovendien een handig overzicht met de belangrijkste woorden uit de examens van de afgelopen tien jaar!

Intro

Elke tekst wordt voorafgegaan door een inleiding. Deze helpt je op weg en kan je motivatie vergroten om met een (lange) tekst te beginnen.

Uitwerkingen

De uitwerkingen (antwoorden) leiden je stap voor stap naar het goede antwoord, vertellen je wat goed en fout is en leggen vooral ook uit waarom.

Je persoonlijke foutenanalyse

Maak je op een gegeven moment nog teveel fouten? Met de persoonlijke foutenanalyse kun je die systematisch aanpakken. Je ziet zo wat je zwakke punten zijn en je kunt gericht de desbetreffende theorie nog eens doornemen.

Scoresleutels

Bepaal je eindcijfer met deze scoresleutels. Je vindt ze achter in het boek.

Ten slotte

Veel succes met je examen! En heb je reacties, tips of vragen met betrekking tot deze training, ze zijn van harte welkom. Mail ze ons via: info@examentrainingen.nl.

Zeist, zomer 2023,
Gert P. Broekema, auteur

Herexamen havo 2022

Kijk eerst eens globaal naar dit examen. Er zijn vier teksten: een lange en drie kortere. Bekijk even waarover ze gaan. Wellicht weet je daarvan al iets af? Gebruik je voorkennis. En kijk ook alvast globaal naar de vragen. Het zijn er 38, waarvan 13 meerkeuzevragen. Je ziet er vast bekende vragen tussen staan. Welke herken je?

Hieronder vind je eerst de rubrieken **Intro en discussie** (een opstapje om in de sfeer van de tekst te komen en om je voorkennis te activeren) en **Woordkennis** (een lijst met belangrijke woorden in de tekst; de gecursiveerde woorden komen vaak voor in examenteksten). Want ook al mag je een woordenboek gebruiken op het examen, jouw eigen woordkennis is en blijft essentieel! Woordkennis is vaak ook voorkennis. Dankzij je woordkennis weet je doorgaans ook al iets van het onderwerp af. Na de examenteksten en de vragen krijg je de vaste onderdelen: **Lezen in drie rondes** (zo kun je de tekst effectief en efficiënt lezen), **Uitwerkingen** (antwoorden en uitleg) en **Foutenanalyse**.

Tekst 1: *Wie durft nog zorgeloos door het bos te banjeren?*

Intro en discussie

Wat vind je: hebben we nog wel veel natuur in Nederland? ‘Een stukje bos ter grootte van een krant, een heuvel met wat villaatjes ertegen?’ (J.C. Bloem). Of denk je: ‘Natuur is wel mooi, maar je moet er wel wat bij te drinken hebben’ (Willem Kloos).

Weet je dit, ook de natuur in Nederland heeft haar gevaarlijke kanten. De schrijfster van tekst 1 noemt allerlei gevaren, zoals teken en processierupsen. Het lijkt er soms op, dat de natuur ons aanvalt. Dan vraag je je af: kun je nog wel zorgeloos door de bossen banjeren?

Waar komen die angsten voor de natuur vandaan? Doordat we nu domweg te weinig weten van wat natuur is? Of laten we ons strikt genomen graag angsten aanpraten? Of overdrijven we wellicht de gevaren in vergelijking met die in en om het huis? Hebben we niet meer kans op hondenbeten of ongelukken met een huishoudtrapje?

Hoe zorgeloos ben jij nog in de bossen? Of kom je daar nooit en is dat dan gezonder?

Woordkennis

Dankzij je woordkennis weet je precies wat er in de tekst en in de vragen staat. Dat is de eerste stap op weg naar het goede antwoord. Bekijk daarom deze woordenlijst goed. *Vooraf de gecursiveerde woorden komen vaak in examenteksten voor.* Zijn er veel woorden die je onbekend voorkomen? Dan is het handig om ze nu te leren. Je hebt tijdens het examen immers niet veel tijd om veel woorden op te zoeken in je woordenboek. *Achter in het boek vind je een overzicht van belangrijke woorden waarvan het goed is ze te kennen.*

alinea

1	banjeren de passant mediterraan	rondstappen de voorbijganger afkomstig uit het gebied rond de Middellandse Zee
2	verorberen	verslinden
3	schromelijk aanwakkeren de natuurangst	heel erg, enorm, ernstig in kracht doen toenemen, sterker worden de angst voor de vrije natuur
4	‘de gebaande paden’	de wegen zonder hindernissen, op de veilige paden blijven (ook figuurlijk)
5	de ecooloog de natuurfilosoof	de deskundigde op het gebied van ecosystemen (ecologie), de natuurkenner (de ecooloog bestudeert de wisselwerking tussen organismen onderling) iemand die nadenkt over de stoffelijke wereld (de materie)
	afblazen	iets niet door laten gaan, ergens van afzien
7	de exoot <i>het risico</i> de uitbraak	het organisme dat zich heeft gevestigd in een land waar het oorspronkelijk niet voorkomt, de uitheemse dieren- en plantensoort (de kans op) het gevaar, de dreiging (hier:) de overmaat aan ziektegevallen, het plotseling optreden van een besmettelijke ziekte
8	de hersenvliesontsteking	de ontsteking van de vliezen van de hersenen (infectie), de nekkramp
9	het schuldbesef het pesticide	het bewustzijn dat je iets te verwijten valt het bestrijdingsmiddel tegen plantenziekten, insecten en onkruid (met schadelijke gevolgen voor de natuur, de biodiversiteit)

- 10 *apocalyptisch*
ongerept
de evolutionaire bagage
- ‘er een schepje bovenop doen’
- de klimaatverandering*
- 12 schilderachtig
- 13 *harmonieus*
romantisch
- 14 de natuur in jagen
het recreatieobject
- 15 *het fijnstof*
- 17 het plaagdier
- fragment 1*
meebewegen
- fragment 2*
de re-integratie
het protocol, het draaiboek
- catastrofaal, dreigend, onheilspellend
onaangetast, ongeschonden
wat je hebt meegekregen door de
evolutie (het proces van geleidelijke
verandering van alle vormen van leven
op aarde)
- de zaak nog wat aandikken, het gevaar
overdrijven
de verandering van het klimaat door
menselijk handelen, de klimaat-
opwarming
- beeldend; (hier:) suggestief
aangenaam, evenwichtig, zonder gevaren
dromerig, sterk sprekend tot het gevoel
en de verbeelding, geïdealiseerd
stimuleren om de natuur in te gaan
iets om te ontspannen in je vrije tijd
de luchtvervuiling door microscopisch
kleine en ultrafijne deeltjes vanwege
verkeer, industrie, veeteeld, houtstook
enz. die voor ernstige gezondheids-
risico’s kan zorgen
- het dier dat in grote aantallen voorkomt
en door mensen als ongewenst worden
beschouwd (bepaalde soorten insecten,
rupsen en knaagdieren)
- inspelen op de (veranderende) situatie
- (hier:) de terugkeer in de natuur
de set van regels die voorschrijft hoe te
handelen in een bepaalde situatie,
het plan van aanpak

Tekst 1

Wie durft nog zorgeloos door het bos te banjeren?

(1) In het gras liggen teken op de loer om ons te besmetten met de ziekte van Lyme. Vanuit de bomen belagen eikenprocessierupsen argeloze passanten met hun brandharen. En onder de grond bereidt het mediterraan draaigatje, een bijtgrage en nauwelijks uit te roeien mier (al omgedoopt tot 'dracula'), zich in miljoenenkolonies voor op een invasie.

(2) En dan hebben we het nog niet eens over de 'horrorsteek' die deze week in Nederland opdook. De grote broer van de toch al doodenge huis-tuin-en-keukenteek gaat actief op zoek naar slachtoffers die hij rennend tot wel 100 meter kan achtervolgen. Lekker dan. Waren we net gekomen van de terrorbuizerd. En kun je eigenlijk nog wel veilig wandelen op de Veluwe? Het is vast een kwestie van tijd voor het eerste kind wordt verorberd door de grote boze wolf.

(3) Oké, dat laatste is natuurlijk schromelijk overdreven. Maar uw verslaggever bespeurt de laatste tijd een licht aanwakkerende natuurangst. Leidt de fietsroute door een eikenbos? Liever eromheen. Een wandelpaadje met hoog gras? Dan toch maar die saaie asfaltweg. Picknicken aan de slootkant? Mwah, waarom geen terrasje?

(4) Waar is de tijd gebleven dat je nog zorgeloos door de bossen kon banjeren? Tegenwoordig voelt dat toch een beetje als spelen met je leven. Wie zijn gezondheid liefheeft, blijft beter op de gebaande paden. Toch?

(5) "Die angst is herkenbaar", zegt ecooloog en natuurfilosoof Matthijs

Schouten. "Ik zie het ook bij mensen om me heen: vrienden die afzien van hun geplande kampeervakantie in de natuur, bosuitjes voor kinderen die worden afgeblazen. Er is meer onrust over ongemakken en onveiligheid."

(6) Vergeleken met zo'n beetje de hele rest van de wereld schuilen in de Nederlandse natuur bijzonder weinig gevaren – voor zover je in ons dichtbevolkte landje al van echte natuur kunt spreken. Er sluipen hier geen beren, schorpioenen of wurgslangen rond. Maar de Nederlandse natuur is wel gevaarlijker aan het worden, erkennen biologen. Niet vanwege de anderhalve wolf die hier rondbanjert: wolven eten geen mensen. "Maar door klimaatverandering komen wel meer soorten onze kant op die ongemakken veroorzaken en ziektes kunnen overbrengen", zegt Schouten, die in dienst is van Staatsbosbeheer en Wageningen Universiteit. "Denk aan de eikenprocessierups, maar ook aan muggen."

(7) "Naarmate het warmer wordt, neemt niet alleen de kans toe dat exoten als de tijgermug zich in Nederland vestigen. Ook groeit bijvoorbeeld het risico dat onze doodgewone huissteekmug enge tropische ziektes als het westnijlvirus gaat verspreiden", zegt bioloog Arnold van Vliet (Wageningen Universiteit). "In Zuid-Europa was vorig jaar een grote uitbraak. In Italië, Griekenland en Roemenië heeft het westnijlvirus vorig jaar 181 levens geëist."

(8) De bioloog en oprichter van de Tekenradar wijst erop dat bij teken in Nederland al een vervelend virus is

85 aangetroffen dat tot voor kort alleen
 in zuidelijkere landen als Oostenrijk
 voorkwam: het teken-encefalitisvirus
 (TBE-virus), dat hersenvliesontste-
 king kan veroorzaken. “Sorry, ik be-
 90 sef dat ik met zulke verhalen mensen
 het bos uit jaag. Maar er ontstaat nu
 eenmaal een nieuwe werkelijkheid.
 Daar zullen we rekening mee moeten
 houden.”

95 **(9)** “We hebben zelf schuld aan de
 plagen die onze kant op komen. Dat
 schuldbesef versterkt onze angst”,
 zegt natuurfilosoof Martin Drenthen
 van de Radboud Universiteit in Nij-
 100 megen. “Klimaatverandering hebben
 we zelf veroorzaakt. Maar denk ook
 aan het grootschalige pesticide-
 gebruik en andere manieren waarop
 we het landschap onleefbaar hebben
 105 gemaakt voor veel soorten, waardoor
 er nu bijvoorbeeld te weinig roof-
 insecten en vogels zijn om de eiken-
 processierups onder controle te hou-
 den. Het veroorzaakt een apocalyp-
 110 tisch gevoel, dat ik bij mezelf ook
 regelmatig bespeur: we hebben het
 natuurlijke evenwicht verstoord, nu
 gaat alles mis. Van ons veilige, aan-
 gename huis op aarde zijn we een
 115 onaangename plek aan het maken.”

(10) “Angst voor enge beesten zit bij
 mensen sowieso diep ingebakken”,
 verklaart bioloog Kees Moeliker,
 directeur van het Natuurhistorisch
 120 Museum in Rotterdam. “Ooit leefden
 we op een ongerepte planeet met
 alleen maar dieren en planten om
 ons heen. Dat we op onze hoede zijn
 voor gevaarlijke dieren, zit in onze
 125 evolutionaire bagage. Daarom slaan
 we sterk aan op berichten over nieu-
 we vervelende beestjes. Zeker als de
 media er nog een schepje bovenop
 doen over hoe gevaarlijk die zijn.”

130 **(11)** De gevaren worden volgens
 Moeliker nogal eens overdreven. “Het

is goed dat er aandacht is voor de
 veranderingen die door klimaatveran-
 dering gaande zijn in ons landschap.

135 Maar van de 39.730 soorten die in
 Nederland voorkomen, kan slechts
 een handjevol echt voor problemen
 zorgen. Helaas zit de angst voor
 keukentrapjes niet evolutionair bij
 140 ons ingebakken, want daar gebeuren
 veel meer ongelukken mee.”

(12) “De mens heeft altijd behoefte
 aan nieuwe angsten”, stelt bioloog
 Midas Dekkers. “Het is de reden dat
 145 we kaartjes kopen voor griezelfilms.
 Daarom wordt de angstwekkendheid
 van nieuwe dieren die door klimaat-
 verandering hierheen komen schil-
 derachtig overdreven. Dat de Fran-
 150 sen of Portugezen al eeuwenlang
 met diezelfde dieren samenleven,
 kan ons blijkbaar niet schelen. Als je
 bang wilt zijn in het bos, kun je beter
 bang zijn voor honden: die bijten elk
 155 jaar 20.000 mensen het ziekenhuis
 in.”

(13) Onze angst voor nieuwe beesten
 wordt volgens de biologen ook ver-
 oorzaakt doordat we zo weinig meer
 160 van de natuur weten. “We zien de na-
 tuur tegenwoordig vooral als mooi,
 nuttig en harmonieus. Dat is een te
 romantisch beeld”, zegt natuurfilo-
 soof Drenthen. “Vroeger beseften
 165 mensen veel beter dat de natuur
 soms ook lelijk of gevaarlijk kan zijn.”

(14) “Vroeger haalde niemand het in
 zijn hoofd om in korte broek en san-
 dalen het bos in te gaan”, zegt Midas
 170 Dekkers. “Een teek kon lang wachten
 op zijn grasspriet. Maar nu kunnen
 ze hun lol op met alle stadse bleek-
 neusjes die door Natuurmonumenten,
 Staatsbosbeheer en het IVN
 175 (Instituut voor Natuureducatie) de
 natuur in worden gejaagd. Stads-
 mensen zien de natuur als recreatie-
 object. Zodra ze dat pretpark betre-

den, weten ze niet hoe snel ze in het
180 dichtstbijzijnde pannenkoekenhuis
moeten komen. Maar de enige juiste
houding om de natuur in te gaan, is
met ontzag. Met een lange broek, en
stop die in je sokken.”

185 **(15)** In landen met meer natuur
heerst veel minder angst voor bees-
ten die wij eng vinden. Neem de wolf.
“In gebieden waar die nooit is weg-
geweest, beschouwen mensen hem
190 als normaal onderdeel van het leven.
Ze zetten hun schapen achter schrik-
draad of stellen een herder aan”,
zegt natuurfilosoof Drenthen. “In Ne-
derland is de wereld te klein als één
195 schaap door een wolf wordt gegre-
pen, terwijl hier jaarlijks honderden
schapen worden aangevallen door
honden, maar daar hoor je nooit wat
van. Net zomin als we ons druk ma-
ken over de honderden doden per
200 jaar door fijnstof: die horen kennelijk
bij het leven in Nederland.”

(16) “Nieuwe problemen met opruk-
kende dieren lijken al snel onbe-
205 heersbaar omdat we niet meer weten
hoe we ermee om moeten gaan,”
zegt Drenthen, “terwijl er meestal
gewoon praktische oplossingen voor
zijn. Zoals niet onder een eik gaan

210 zitten in de periode dat eikenproces-
sierupsen actief zijn.”

(17) “Een deel van de overlast van
nieuwe plaagdieren zal door de
natuur zelf worden opgelost”, zegt
215 Midas Dekkers. “Vogels vinden het
heerlijk dat er ineens zoveel eiken-
processierupsen te eten zijn. Over
vijf jaar is het evenwicht hersteld,
dan zijn wij over de schrik heen.”

(18) “Ander goed nieuws: we zullen
met onze nieuwe plaagdieren leren
leven”, zegt ecooloog-filosoof
Schouten. “Ik moet toegeven dat ik
aanvankelijk zelf ook behoorlijk pa-
225 niekerig was over teken. Mijn jonge
studenten niet: die hebben standaard
een tekentang of tekenkaart op zak.
Als je je lichaam na een wandeling
goed controleert en teken meteen
230 verwijdert, is er niks aan de hand.”

(19) “Sterker: binnenblijven uit angst
voor een horrorteeakaanval is onge-
zonder”, zegt Moeliker. “Het is be-
wezen dat de natuur mensen gezond-
235 der en gelukkiger maakt. Je kunt dus
beter gewoon naar buiten gaan en
genieten van al het moois om je
heen. Controleer jezelf alleen achter-
af wel op teken.”

*naar: Annemieke van Dongen
uit: Algemeen Dagblad, 22 juli 2019*

*Annemieke van Dongen is verslaggever
en schrijft onder meer over voedsel,
landbouw en toerisme.*

De voorbeelden in alinea 1 en 2 illustreren een verschijnsel dat benoemd wordt in alinea 3 tot en met 5.

- 1p 1 Welk verschijnsel is dat?
het verschijnsel dat
- A mensen banger worden voor de natuur
  - B mensen gevaarlijke natuur liever vermijden
  - C natuur in Nederland steeds gevaarlijker wordt
  - D natuur steeds meer wordt geassocieerd met ongemak

Na de inleiding kan tekst 1 worden onderverdeeld in vijf delen. Deze delen kunnen achtereenvolgens van de volgende kopjes worden voorzien:

Deel 1: Neemt onze angst voor de natuur werkelijk toe?

Deel 2: Welke nieuwe gevaren in de natuur bedreigen ons?

Deel 3: Waardoor wordt de angst voor de natuur veroorzaakt?

Deel 4: Wat is een goede manier om met de natuur om te gaan?

Deel 5: Wat voor goeds kunnen we verwachten als het om de natuur gaat?

- 1p 2 Bij welke alinea begint deel 3?
1p 3 Bij welke alinea begint deel 5?

In alinea 6 en 7 staat een ontwikkeling in de Nederlandse natuur centraal.

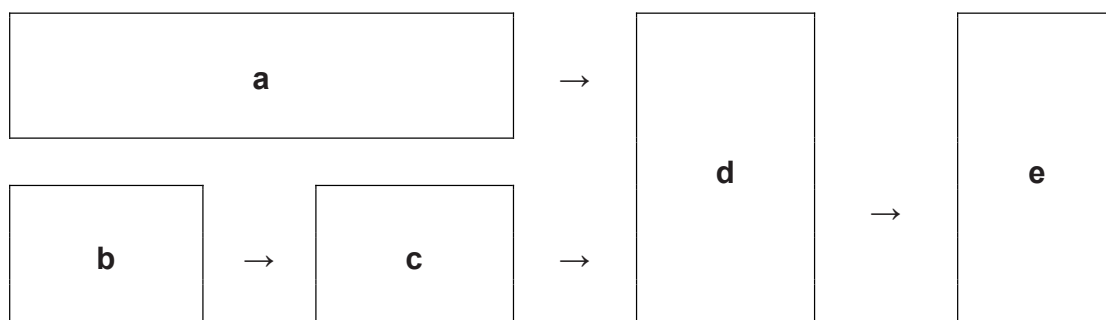
- 4p 4 Vat de informatie in alinea 6 en 7 samen. Doe dat door eerst uit onderstaande tabel de nummers over te nemen op je antwoordblad. Vul daarna de zinnen uit kolom 1 zodanig aan dat een goedlopende samenvatting ontstaat. Eén zin is al aangevuld. Zorg dat er correcte en volledige zinnen ontstaan. Gebruik voor je volledige antwoord niet meer dan 35 woorden.

De Nederlandse natuur is ...	1
maar volgens biologen ...	2
Dit komt door ...	klimaatverandering.
Die heeft tot gevolg dat ...	3
en dat ...	4

Een samenvatting van alinea 9 zou de volgende vijf elementen moeten bevatten:

- 1 meer angst/een apocalyptisch gevoel
  - 2 grootschalig pesticidegebruik en andere manieren
  - 3 klimaatverandering veroorzaakt door de mens
  - 4 onleefbaarheid van het landschap voor bepaalde soorten
  - 5 schuldgevoel vanwege de verstoring van het natuurlijk evenwicht
- De onderlinge relatie van deze vijf elementen is weer te geven met behulp van het onderstaande schema van oorzaak-gevolgrelaties.

- 3p **5** Noteer de letters a tot en met e onder elkaar en zet daarachter het nummer van het element dat volgens de tekst op die plaats in het schema moet worden ingevuld.

“Maar uw verslaggever bespeurt de laatste tijd een licht aanwakkerende natuurangst.” (regels 25-28)

In tekst 1 komt een argument aan bod op basis waarvan gezegd kan worden dat die huidige, aanwakkerende natuurangst terecht is.

- 1p **6** Welke zin verwoordt dat argument het best?
- A De angst voor dieren zit evolutionair ingebakken bij de mens.
  - B De enige juiste houding om de natuur in te gaan is met ontzag.
  - C Problemen met exotische dieren lijken al snel onbeheersbaar.
  - D We worden vaker geconfronteerd met nieuwe ziektes en ongemakken.

“Maar uw verslaggever bespeurt de laatste tijd een licht aanwakkerende natuurangst.” (regels 25-28)

- 3p **7** Noem drie verschillende verklaringen uit alinea 10 tot en met 13 voor de toenemende natuurangst.

“Helaas zit de angst voor keukentrapjes niet evolutionair bij ons ingebakken, want daar gebeuren veel meer ongelukken mee.” (regels 138-141)

- 1p **8** Leg uit wat bioloog Kees Moeliker met deze uitspraak bedoelt te zeggen over ons beeld van de natuur.
Geef antwoord in één of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

- 1p 9 Welke zin verwoordt de hoofdvraag van tekst 1 het best?
- A Hoe kunnen we het best omgaan met de veranderende natuur?
  - B Is het terecht dat we banger worden voor de natuur?
  - C Wie durft tegenwoordig nog zorgeloos de natuur in te gaan?
  - D Zijn we banger geworden voor de natuur?
- 1p 10 Met welke omschrijving kan tekst 1 het best worden getypeerd?
- Tekst 1 kan het best worden getypeerd als een
- A activerende tekst.
  - B beschouwende tekst.
  - C betogende tekst.
  - D uiteenzettende tekst.
- 2p 11 Welke omschrijving verwoordt de hoofdgedachte van tekst 1 het best?
- A De angst die mensen tegenwoordig ervaren in de natuur is overdreven: weliswaar zijn er steeds meer ontwikkelingen die de natuurangst doen toenemen, maar een vergelijking met andere landen laat zien dat die problemen kunnen worden opgelost.
  - B Deskundigen noemen verschillende verklaringen voor de toenemende natuurangst, maar geven aan dat we nog steeds niet bang hoeven te zijn voor de natuur, ondanks het feit dat we tegenwoordig meer ongemakken van de natuur ervaren.
  - C Onder deskundigen leeft de vraag of de toenemende angst die mensen voor de natuur ervaren wel of niet terecht is, aangezien de problemen die ontstaan door veranderingen in de natuur zowel relatief beperkt als goed oplosbaar zijn.
  - D Vanwege klimaatverandering doen zich steeds meer problemen voor in de natuur die bij het publiek een bepaalde natuurangst opwekken, maar die door deskundigen gerelativeerd worden met de oproep om vooral van de natuur te genieten.

tekstfragment 1

- (1) Om de alledaagse 'gevaren' van de Hollandse wildernis het hoofd te bieden is 'meebewegen', volgens buitenpsycholoog Irina Poleacov, de beste strategie. "Teken bijvoorbeeld, die moet je serieus nemen. De ziekte van Lyme is geen grapje. Kleed je dus goed aan als je gaat wandelen (geen blote benen) en check bij terugkomst of je geen teek hebt opgelopen. Bereid je voor. En beweeg mee. Als het stormt, ga ik het bos niet in, maar loop ik over de hei. Als het regent of koud is, kleed ik me daarop. De natuur kan onvoorspelbaar zijn, maar als je samenwerkt, dan wordt diezelfde natuur minder bedreigend."
- (2) "Zaak is wel dat je ook leert dat de natuur niet eng of vervelend is", vult omgevingspsycholoog Agnes van den Berg aan. "En dat is iets wat je kinderen ontnemt als je ze overal met de auto naartoe brengt." "Wanneer je opgroeit in de natuur en elke dag aan de weerselementen blootgesteld wordt, maakt dat je in elk opzicht weerbaarder", bevestigt Poleacov.
- "Kinderen die zeven kilometer naar school moeten fietsen door wind, regen en sneeuw worden daar niet alleen lichamelijk sterker van, maar ook geestelijk. Dat je ondanks alles toch weer veilig thuiskomt en je weg weet te vinden, versterkt je zelfvertrouwen. Het vergroot je stevigheid en daarmee je natuurlijke evenwicht." Veel ouders durven hun kind echter niet goed los te laten en zeker niet in de natuur. Dat voelt onverantwoord.

*naar: Gebke Verhoeven, 'Hup, naar buiten!'
uit: gezondNU.nl 5, mei 2019*

- 2p **12** In alinea 1 van tekstfragment 1 wordt 'meebewegen' een strategie genoemd. Noem uit alinea 14, 15, 16 en 18 van tekst 1 steeds een voorbeeld van een dergelijk meebewegen.
Noteer dus in totaal vier voorbeelden.
- 1p **13** In tekstfragment 1 komt een 'gevaar' van de natuur aan bod dat in tekst 1 niet voorkomt. Welk gevaar is dat?
- 1p **14** Uit zowel tekst 1 als tekstfragment 1 komt naar voren dat je moet 'meebewegen' met de natuur. Welke andere boodschap komt uit zowel tekst 1 als tekstfragment 1 naar voren?
Geef antwoord in één of meer volledige zinnen.

Tekstfragment 2 is een ironische reactie op een krantenbericht over overlast door bevers in Limburg.

tekstfragment 2

- 5 (1) Wat bij de dieren natuur is, noemen we bij de mens ellende, schreef de Franse filosoof Blaise Pascal in zijn *Pensées*. Die oude gedachte bloeit elke zomer op in de media. Sterker: het lijkt wel of de zomerse natuurellende elk jaar weer weliger tiert. Natuur is niet langer bedreigd, maar een bedreiging.
- 10 (2) Voorlopig hoogtepunt was een prachtbericht in *de Volkskrant*, van onze alerte verslaggever Willem Feenstra. 'Limburg zucht onder de bevers', luidde de kop. Geen gewone bevers, maar 'probleembevers' – wie kent ze niet. Een siddering trok door mijn lijf. Puur genot.
- 15 (3) De probleembevers "eten gewassen op, graven gangen in oevers en bouwen dammen in beken". Veel gekker moet het niet worden. Door overstromingsgevaar knaagt de probleembever nu aan zijn draagvlak onder de bevolking.
- 20 (4) Kernzinnetje in dit prachtbericht over 'de geslaagde re-integratie van de bever': "Niet voor niets schreef de provincie in 2007 een beverprotocol en werd in 2014 een bevervisie opgesteld."
- (5) Zo is het maar net. De mens staat tandeloos tegenover de machtige bever, maar met een portie protocollen en beleidsvisies werpt hij een dam op tegen het gevaar. De natuur krijgt ons er niet onder, dankzij het potvissenprotocol en wolvendraaiboek.

*naar: Jean-Pierre Geelen
uit: de Volkskrant, 6 juli 2016*

De ironische toon van tekstfragment 2 wordt benadrukt door het gebruik van beeldspraak rondom bevers.

2p 15 Citeer de drie voorbeelden van deze beeldspraak in tekstfragment 2.

Tekstfragment 2 noemt het opstellen van protocollen en beleidsvisies als oplossing voor problemen door oprukkende dieren.

1p 16 Wat vindt de auteur van tekstfragment 2 van die oplossing?

Hij vindt de oplossing een

- A bedreiging voor de probleembevers.
- B goede manier om met de natuur om te gaan.
- C onzinnige uitoefening van regels.
- D vorm van draagvlak creëren onder de bevolking.

De provincie Limburg komt met een protocol en een visie als oplossing voor problemen met de gere-integreerde bever (alinea 4, tekstfragment 2). Uit alinea 15 van tekst 1 kan een verklaring worden afgeleid voor deze reactie.

1p 17 Welke verklaring is dat?

Tekst 1: *Wie durft nog zorgeloos door het bos te banjeren?*

Lezen in drie rondes

Je kunt je leesvaardigheid enorm verbeteren als je gaat lezen in drie rondes.

Begin niet direct een tekst woord voor woord te lezen. Pak liever eerst de grote lijn.

Lezen in drie rondes gaat als volgt:

- 1) lees eerst de titel en zoek in de inleiding het *onderwerp* van de tekst op: waarover heeft de schrijver het precies? Lees dan het slot van de tekst en opnieuw de titel en de inleiding en probeer de *hoofdgedachte* vast te stellen;
- 2) daarna komen per alinea de *hoofdzaken* aan de beurt.
- 3) en dan pas al de *details* in alle alinea's.

Als je wel direct woord voor woord gaat lezen, krijg je te veel bijzaken te verwerken.

Dat levert je geen goede kijk op het grote geheel op: het tekstonderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdzaken.

Wees actief tijdens het lezen in drie rondes. De bedoeling is dat je meedenkt met de auteur. Geloof niet meteen wat deze beweert, blijf kritisch zijn ideeën volgen.

Voorkom in ieder geval dat je mechanisch of klakkeloos leest. Stel jezelf vragen bij het lezen, zoals: Wat wil dit voorbeeld duidelijk maken? Hoe bouwt de schrijver zijn tekst op? Wat is zijn argumentatie en is zijn conclusie terecht? Wat vind ik er zelf van?

Zo leer je bij de drie rondes hoe je lange(re) teksten het best aanpakt.

Ronde 1: lees de titel, de inleiding en het slot

De *titel* heeft het over niet zorgeloos door het bos lopen. Dat vind je vast vreemd: waarom zou dat niet kunnen? Analyseer de *inleiding* grondig. In de eerste twee alinea's noemt de schrijfster allerlei gevaren in de natuur. Analyseer ook het *slot* grondig. Het slot (bijvoorbeeld alinea's 17, 18 en 19) laat zien dat: 'Een deel van de overlast van nieuwe plaagdieren zal door de natuur zelf worden opgelost.' Kennelijk zijn er nieuwe dieren in Nederland gekomen waarvan we last hebben. Maar die worden door de natuur zelf aangepakt. Dat is mooi. En anders: 'Ander goed nieuws: we zullen met onze nieuwe plaagdieren leren leven.' 'Sterker: binnenblijven uit angst voor een horrortekaanval is ongezonder.' Kortom, gewoon de natuur in! We zijn benieuwd hoe de schrijfster haar ideeën met argumenten aan de man en vrouw brengt.

Ronde 2: lees de eerste zin van elke alinea (eventueel ook de tweede en/of de laatste zin)

Zo vind je de *hoofdzaken*. Die hoofdzaken kun je het beste wat beknopt en vereenvoudigd noteren in de marge, onderstrepen of markeren. Probeer ze te onthouden. En kijk ook goed naar de *opbouw* van de tekst. Als je zo te werk gaat, krijg je een beknopt *informatieoverzicht* dat je helpt bij het goed begrijpen van de tekst. Voer je deze tweede ronde grondig uit, dan begrijp je deze tekst gegarandeerd sneller en veel beter.

Beknopt informatieoverzicht

Tussen haakjes staat het commentaar dat jijzelf zou kunnen geven bij het lezen in de tweede ronde.

Alinea 1: In het gras liggen teken op de loer om ons te besmetten met de ziekte van Lyme. (Dit maakt meteen de titel duidelijk: ‘Wie durft nog zorgeloos door het bos te banjeren?’)

Alinea 2: En dan hebben we het nog niet eens over de ‘horrorsteek’ die deze week in Nederland opdook. (Nog een alinea met een voorbeeld van gevaren in het bos. We pakken ook even de laatste zin mee:) Het is vast een kwestie van tijd voor het eerste kind wordt verorberd door de grote boze wolf.

Alinea 3: Oké, dat laatste is natuurlijk schromelijk overdreven. Maar uw verslaggever bespeurt de laatste tijd een licht aanwakkerende natuurangst. (De schrijfster ziet een ontwikkeling: de natuurangst groeit.)

Alinea 4: Waar is de tijd gebleven dat je nog zorgeloos door de bossen kon banjeren? (Jaja, vroeger was alles vast beter ...)

Alinea 5: ‘Die angst is herkenbaar’, zegt ecooloog en natuurfilosoof Matthijs Schouten. (De eerste deskundige.)

Alinea 6: Vergeleken met zo’n beetje de hele rest van de wereld schuilen in de Nederlandse natuur bijzonder weinig gevaren – voor zover je in ons dichtbevolkte landje al van echte natuur kunt spreken. (Dit is waarschijnlijk een uitspraak van Schouten, al staat die bewering niet tussen aanhalingstekens, maar in de rest van de alinea wordt hij wel weer geciteerd:) ‘Maar door klimaatverandering komen wel meer soorten onze kant op die ongemakken veroorzaken en ziektes kunnen overbrengen’, zegt Schouten ... (Het verband met klimaatverandering is hier gelegd.)

Alinea 7: ‘Naarmate het warmer wordt, neemt niet alleen de kans toe dat exoten als de tijgermug zich in Nederland vestigen.’ (Nog een voorbeeld van gevaar, maar nu genoemd door een andere expert: bioloog Arnold van Vliet van de Wageningen Universiteit, de tweede deskundige.) Opmerking: Tot nu toe lees je over twee experts met allerlei voorbeelden van gevaren in de natuur door klimaatverandering.

Alinea 8: De bioloog en oprichter van de Tekenradar (dat is waarschijnlijk die Arnold van Vliet) wijst erop dat bij teken in Nederland al een vervelend virus is aangetroffen ... (Zou je nog wel het bos in willen gaan? Dat zou je nu denken, maar toch even iets anders voorspellen. Ik denk dat de schrijfster ervoor pleit, dat je wel met plezier in het bos kunt zijn, maar dat je bewust moet zijn van de gevaren. Even kijken of de tekst zo loopt.)

‘Sorry, ik beseft dat ik met zulke verhalen mensen het bos uit jaag. Maar er ontstaat nu eenmaal een nieuwe werkelijkheid. Daar zullen we rekening mee moeten houden.’

Alinea 9: ‘We hebben zelf schuld aan de plagen die onze kant op komen. Dat schuldbesef versterkt onze angst’, zegt natuurfilosoof Martin Drenthen. (Dit is de derde deskundige. Het is een vrij lange alinea, daarom het slot ook nog meenemen:) ‘Van ons veilige, aangename huis op aarde zijn we een onaangename plek aan het maken.’ (Een harde beschuldiging van die Drenthen. Hoe gaat de tekst nu verder?)

Alinea 10: ‘Angst voor enge beesten zit bij mensen sowieso diep ingebakken’, verklaart bioloog Kees Moeliker, ... (Dit is de vierde expert. Weer de nadruk op natuurangst.)

Alinea 11: De gevaren worden volgens Moeliker nogal eens overdreven.

Alinea 12: ‘De mens heeft altijd behoefte aan nieuwe angsten’, stelt bioloog Midas Dekkers. (Expert nummer 5. Hij relativeert:) Daarom wordt de angstwekkendheid van nieuwe dieren die door klimaatverandering hierheen komen schilderachtig overdreven.

Alinea 13: Onze angst voor nieuwe beesten wordt volgens de biologen ook veroorzaakt, doordat we zo weinig meer van de natuur weten. (Het is duidelijk dat natuurangst het

onderwerp van de tekst is.) ‘Vroeger beseften mensen veel beter dat de natuur soms ook lelijk of gevaarlijk kan zijn.’ (Dit zegt Drenthen. Niet te romantisch denken over de natuur.)

Alinea 14: In landen met meer natuur heerst veel minder angst voor beesten die wij eng vinden. (Nu volgt een voorbeeld van de wolf.)

Alinea 15: ‘Nieuwe problemen met oprukkende dieren lijken al snel onbeheersbaar omdat we niet meer weten hoe we ermee om moeten gaan,’ zegt Drenthen, ‘terwijl er meestal gewoon praktische oplossingen voor zijn ...’ (Nu komen de praktische oplossingen.)

Alinea 16: ‘Een deel van de overlast van nieuwe plaagdieren zal door de natuur zelf worden opgelost’, zegt Midas Dekkers. (De oplossingen kunnen ook van de natuur zelf komen.)

Alinea 17: ‘Ander goed nieuws: we zullen met onze nieuwe plaagdieren leren leven’, zegt ecooloog-filosoof Schouten. (Zelf nadenken over oplossingen en die toepassen: ermee leren leven.)

Alinea 18: ‘Sterker: binnenblijven uit angst voor een horrorteeaanval is ongezonder’, zegt Moeliker. ‘Het is bewezen dat de natuur mensen gezonder en gelukkiger maakt. Je kunt dus beter gewoon naar buiten gaan en genieten van al het moois om je heen. Controleer jezelf alleen achteraf wel op teken.’ (Dit is de conclusie. Mijn voorspelling bij alinea 8 is aardig uitgekomen.)

Ronde 3: lees nu alles studerend en analyserend (woord voor woord)

Per alinea heb je nu de *hoofdzaak* gevonden. Je kijkt in deze ronde wat de rest van de alinea over die hoofdzaak zegt. Let vooral op onderstaande vier punten: verbanden en signaalwoorden, de indeling van de tekst, de argumentatie en de verschillende standpunten. Hoe doe je dat?

- 1) De verbanden herken je onder andere aan de *signaalwoorden* of verbindingswoorden. Neem bijvoorbeeld alinea 6. Daar vind je een vergelijking tussen de Nederlandse natuur en de buitenlandse. Het signaalwoord is ‘vergeleken’. Je ziet ook tegenstellingen met het signaalwoord ‘maar’ (2×). Zoek tijdens het lezen dus naar verbanden en signaalwoorden. En vraag je af: Wat voor soort verband is het? Is het bijvoorbeeld een opsomming of een tegenstelling of een oorzaak-gevolg-verband? En wat is de inhoud van het verband, wat is bijvoorbeeld precies de tegenstelling?
TIP: Als je signaalwoorden ziet van bijvoorbeeld een opsomming, zoek dan altijd uit wat er precies wordt opgesomd. Dus van het signaalwoord ga je via de naam van het verband naar de inhoud van dat verband.
- 2) Waar let je nog meer op? Let goed op de *indeling* van de tekst. Vraag je af: welke alinea’s horen bij elkaar? Kijk meteen ook bij de tekstvragen. Staan er vragen bij die de tekst indelen met tussenkopjes? Dat zijn deze keer de vragen 2 en 3. Die kopjes geven je als het goed is een handig overzicht. In alinea’s 9-13 gaat het over onze angst voor de natuur. Vanaf alinea 17 lees je dat de natuur zelf een deel van de plaagdieren aanpakt.
- 3) Tijdens de derde ronde let je ook op de *argumentatie*. Lees bijvoorbeeld alinea 3 goed. Daarin staat: ‘... een licht aanwakkerende natuurangst.’ Een eind verderop in de tekst geeft ze een argument daarvoor: we zijn bang voor nieuwe ziektes en andere ongemakken: ‘... door klimaatverandering komen wel meer soorten onze kant op die ongemakken veroorzaken en ziektes kunnen overbrengen’ (regels 62-64).

Argumenteert de auteur of iemand anders trouwens met feitelijke of met waarderende argumenten?

Beoordeel steeds of je de argumentatie aanvaardbaar vindt. Gebruikt de schrijfster voorbeelden als argument? Herken je het argumentatieschema (de opbouw van de redenering, zeg maar) dat de schrijfster gebruikt? En kun je haar misschien betrappen op een drogreden?

- 4) In examenteksten staan vaak allerlei *standpunten*. Het is goed om na te gaan wie wat beweert. In deze tekst zoek je vooral uit wat het standpunt is van de schrijfster en wat de standpunten van de vijf anderen zijn. Bekijk ook wie de schrijfster naar voren schuift als degene bij wie zij zich aansluit. Zij noemt hier trouwens veel deskundigen. Beoordeel of je de informatie betrouwbaar vindt.

Enkele opmerkingen vooraf.

- Het aantal punten dat je per vraag kunt verdienen, staat op je examen voor de kantlijn bij de vraag.
- In dit boek wordt steeds uitgelegd waarom het correcte antwoord goed is en waarom een bepaald antwoord fout is. Je hoeft straks op je examen niet steeds schriftelijk uit te leggen waarom je voor een antwoord kiest (behalve als erom gevraagd wordt natuurlijk).
- Bij meerkeuzevragen noteer je alleen de juiste hoofdletter, meer niet! In dit boek wordt het antwoord waarop die hoofdletter slaat wel vermeld, want dat is handiger voor de bespreking.
- Even een opmerking over het tellen van woorden in je antwoord. Soms mag je antwoord maar een beperkt aantal woorden hebben. Het is een algemeen geldende regel dat je de herhaalde woorden uit de vraag niet hoeft mee te tellen.
- Beantwoord de vragen in correct Nederlands. Bij je antwoord op een open vraag hoef je soms niet te antwoorden in een volledige zin. Dan wordt je antwoord niet grammaticaal beoordeeld, maar wel je spelling. Dus als je ‘hij word’ schrijft, heb je een spelfout. Een ‘open vraag’ is iedere vraagvorm die geen meerkeuzevraag is.
- Geef niet meer antwoorden (zinnen, redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld één zin wordt gevraagd en je antwoordt met meer dan één zin, wordt alleen de eerste zin beoordeeld.
- Let op je spelling. Volg altijd de spelling van het Groene Boekje. Schrijf je woorden los die aaneengeschreven moeten worden, dan heb je een spelfout. En andersom ook. Let je ook op de koppeltekens?
TIP: Controleer naderhand de spelling in je antwoorden. Verbeter ook onjuiste formuleringen en foutief taalgebruik. Zo voorkom je dat je tot 4 punten verliest!
- Hoe zit het met verkeerd hoofdlettergebruik? Het ten onrechte schrijven van een kleine letter in plaats van een hoofdletter, bijvoorbeeld aan het begin van de zin, telt als één fout. Voor het omgekeerde – het ten onrechte schrijven van een hoofdletter in plaats van een kleine letter – geldt hetzelfde. Maar als je niet met een volledige zin hoeft te antwoorden, hoef je ook geen hoofdletter aan het begin van de zin te plaatsen.
- Wordt de interpunctie (het plaatsen van punten en komma’s, zeg maar) ook beoordeeld? Nee, in het Groene Boekje wordt de interpunctie niet behandeld en dat is leidend. Dus als je nu per ongeluk een punt vergeet achter een zin, dan levert je dat geen fout op.

Antwoorden

1 *Maximaal 1 punt*

Aanpak: In alinea 3 is sprake van: ‘een licht aanwakkerende natuurangst’ (regel 27). Deze angst groeit. ‘Aanwakkeren’ is immers: erger, heviger worden: mensen worden banger. In alinea 4 wordt dit verschijnsel niet met zo veel woorden genoemd. In alinea 5 gaat het weer over angst. ‘Er is meer onrust over ongemakken en onveiligheid’ (regels 47-48).

- Het goede antwoord is:
het verschijnsel dat ...

→ **A**, *mensen banger worden voor de natuur*.

Niet B, C of D, want niet de natuur moet centraal in je antwoord staan, maar de groeiende angst van de mensen voor de natuur. (Zie alvast vraag 2, deel 1.)

Opmerking: Noteer bij meerkeuzevragen steeds alleen de juiste hoofdletter.

2 *Maximaal 1 punt*

Aanpak: Je zoekt naar twee zaken: natuurangst en de oorzaak ervan. In alinea’s 6-8 lees je niets over angst. Lees vooral dit citaat in de eerst de zin van alinea 9: ‘We hebben zelf schuld aan de plagen die onze kant op komen. Dat schuldbesef versterkt onze angst, ...’ (regels 95-97). Je leest ‘veroorzaakt’ ook in alinea 9: ‘Klimaatverandering hebben we zelf veroorzaakt’ (regel 101). Of neem dit citaat: ‘... we hebben het natuurlijke evenwicht verstoord, nu gaat alles mis’ (regels 111-113).

- Het goede antwoord is:
→ *(Alinea) 9*.

3 *Maximaal 1 punt*

Aanpak: Je leest over de angst in alinea’s 9-13. In alinea’s 14-16 krijg je adviezen om goed met de natuur om te gaan. In alinea 17 lees je ‘Een deel van de overlast van nieuwe plaagdieren zal door de natuur zelf worden opgelost’, zegt Midas Dekkers’ (regels 212-215).

- Het goede antwoord is:
→ *(Alinea) 17*.

4 *Maximaal 4 punten*

Aanpak:

- 1) Wat zegt alinea 6 over de Nederlandse natuur? ‘Vergeleken met zo’n beetje de hele rest van de wereld schuilen in de Nederlandse natuur bijzonder weinig gevaren’ (regels 49-51). Die zin kan korter: ‘De Nederlandse natuur heeft weinig gevaren.’ Nu moet je ‘heeft’ zien te veranderen in ‘is’: ‘... is weinig gevaarlijk.’
- 2) Zoek in alinea 6 naar ‘biologen’. ‘Maar de Nederlandse natuur is wel gevaarlijker aan het worden, erkennen biologen’ (regels 56-58). Maak ook deze zin korter en gebruik daarbij een verwijzwoord!
- 3) Het woord ‘die’ slaat op ‘klimaatverandering’. Zoek naar ‘klimaatverandering’ en ‘gevolg’. ‘Maar door klimaatverandering komen wel meer soorten onze kant op die ongemakken veroorzaken en ziektes kunnen overbrengen, ...’ (regels 61-64). Ook deze zin (met 17 woorden) maak je korter!
- 4) Zoek in alinea 7 naar het tweede gevolg. De exoten heb je al bij 3 genoemd. Nu zijn de Nederlandse diersoorten aan de beurt: ‘Ook groeit bijvoorbeeld het risico dat onze doodgewone huissteekmug enge tropische ziektes als het westnijlvirus gaat verspreiden, ...’ (regels 72-76).

Noteer geen voorbeelden in een samenvatting. Het voorbeeld van de huissteekmug zet je dus niet in de samenvatting, maar vervang je door iets algemener: diersoorten. Ook het voorbeeld van westnijlvirus laat je weg. Je noemt alleen 'enge tropische ziektes'.

- Het goede antwoord is (zie de vetgedrukte tekst):

De Nederlandse natuur is ...	1) relatief veilig (of: relatief ongevaarlijk) (2 woorden)
maar volgens biologen ...	2) wordt deze wel gevaarlijker (2 woorden)
Dit komt door ...	(gegeven) klimaatverandering
Die heeft tot gevolg dat ...	3) er (exotische) (of: ongewone) (dier)soorten naar Nederland komen die hier ongemak veroorzaken (of: ziektes verspreiden) (9 woorden)
en dat ...	4) (dood)gewone (of: inheemse; of: Nederlandse) diersoorten (enge) tropische ziektes gaan verspreiden (6 woorden; samen 21 woorden)

Punten: Per juiste zin 1 punt met een maximum van 4 punten.

Bij 1 moet je het relatieve karakter van de veiligheid (of: het ongevaarlijk zijn) benoemen.

Discussiepunt: Is 'weinig gevaarlijk' net zo goed als 'relatief veilig'?

Opmerkingen: Gebruik niet meer dan 35 woorden. Wat tussen haakjes staat, mag in je antwoord ontbreken. Controleer bij open vragen, citaten enz. ook steeds je spelling en grammatica, zodat je daarvoor geen punten verliest.

5 *Maximaal 3 punten*

Aanpak: Stap 1: Eerst even een analyse van het schema. Hoe zit het schema in elkaar wat oorzaak en gevolg betreft? Je ziet dat *a* direct *d* veroorzaakt. Je ziet ook dat *b* de oorzaak is van *c* en dat *c* de oorzaak is van (opnieuw) *d*. En *d* veroorzaakt *e*.

Stap 2: Nu analyseer je zorgvuldig de vijf genoemde elementen. Lees daarbij opnieuw en goed alinea 9. Ga eens uit van 'klimaatverandering' (regels 100-101). Die klimaatverandering (3) heeft niets te maken met pesticidegebruik (2). Klimaatverandering veroorzaakt immers geen pesticidegebruik en pesticidegebruik veroorzaakt geen klimaatverandering. Veel pesticidegebruik leidt wel tot onleefbaar landschap. '... denk ook aan het grootschalige pesticidegebruik en andere manieren waarop we het landschap onleefbaar hebben gemaakt voor veel soorten' (regels 101-105). Dus 2 is de oorzaak van 4. En die leefbaarheid (4) leidt tot meer schuldgevoel (5).

Kijk nu bijvoorbeeld naar het duo 3 en 5. Die hebben we gehad bij vraag 2. Die klimaatverandering wordt veroorzaakt door de mens en het gevolg van klimaatverandering is ons schuldgevoel. Dus nummer 3 leidt tot nummer 5.

En ons schuldgevoel leidt tot meer angst, dus nummer 5 leidt tot 1.

- Het goede antwoord is:

→ *a* - 3,

→ *b* - 2,

→ *c* - 4,

→ *d* - 5,

→ *e* - 1.

Punten: Bij vijf elementen goed 3 punten; bij drie of vier goed 2 punten; bij twee goed 1 punt; bij minder dan twee elementen goed 0 punten.

Discussiepunt: Helpt de volgende samenvatting je goed bij je analyse van alinea 9?

(Samenvatting:) ‘Natuurfilosoof Martin Drenthen van de Radboud Universiteit in Nijmegen stelt dat we zelf schuldig zijn aan de plagen die ons bedreigen. Hij wijst op (3) klimaatverandering en (2) het grootschalige gebruik van pesticiden, waardoor (4) het landschap onleefbaar is geworden voor veel soorten. (1) Dit leidt tot een gevoel van apocalyps en (5) het besef dat we het natuurlijke evenwicht hebben verstoord. Hierdoor zijn we bezig onze aarde te veranderen van een veilige en aangename plek in een onaangename omgeving.’

6 *Maximaal 1 punt*

Aanpak: Waarom is die groeiende natuurangst terecht? Geef het beste argument. We zijn bang voor nieuwe ziektes en andere ongemakken, want: ‘... (er) komen wel meer soorten onze kant op die ongemakken veroorzaken en ziektes kunnen overbrengen’ (regels 62-64). En: ‘... het risico dat onze doorgewone huissteekmug enge tropische ziektes als het westnijlvirus gaat verspreiden’ (regels 73-76).

• Het goede antwoord is:

→ **D**, *We worden vaker geconfronteerd met nieuwe ziektes en ongemakken.*

Niet A, want natuurangst wordt niet evolutionair veroorzaakt, maar wel door nieuwe ziektes en ongemakken.

Niet B, want ontzag hebben is geen argument voor terechte natuurangst.

Niet C, want niet alleen exotische dieren kunnen ziektes en andere ongemakken overbrengen, ook de inheemse dieren.

7 *Maximaal 3 punten*

Aanpak: Zoek naar de oorzaken voor die natuurangst. Lees in de eerste zin van alinea 10 de eerste verklaring: ‘Angst voor enge beesten zit bij mensen sowieso diep ingebakken’ (regels 116-117). Lees ook de laatste zinnen van alinea 10 voor de tweede verklaring: ‘Daarom slaan we sterk aan op berichten over nieuwe vervelende beestjes. Zeker als de media er nog een schepje bovenop doen over hoe gevaarlijk die zijn’ (regels 125-129). In alinea 11 lees je geen verklaring.

Alinea 12. Lees daar in de eerste zin de derde verklaring: ‘De mens heeft altijd behoefte aan nieuwe angsten’, stelt bioloog Midas Dekkers (regels 142-144). Natuurangst is zo’n nieuwe angst.

Lees de eerste zin van alinea 13 voor de vierde verklaring: ‘Onze angst voor nieuwe beesten wordt volgens de biologen ook veroorzaakt doordat we zo weinig meer van de natuur weten’ (regels 157-160). Je hoeft maar drie verklaringen te hebben.

• Het goede antwoord is:

Drie van deze vier verklaringen:

→ 1) *Angst voor enge beestjes zit in onze evolutionaire bagage* (of: is aangeboren/ zit ingebakken).

→ 2) *Er is (in de media) overdreven veel aandacht voor de gevaren van nieuwe beestjes.*
Ook goed is: ‘De gevaren worden (in de media) overdreven.’

→ 3) *De mens heeft altijd behoefte aan nieuwe angsten.*

→ 4) *We weten (tegenwoordig) (nog maar) weinig van de natuur.*

Ook goed is: ‘We hebben een te romantisch beeld van de natuur.’

Of: ‘We beseffen niet dat natuur ook lelijk of gevaarlijk kan zijn.’

Punten: Per juiste verklaring 1 punt met een maximum van 3 punten.

Opmerking: Wat tussen haakjes staat, mag in je antwoord ontbreken.

Woordkennis

Op het examen mag je een verklarend woordenboek gebruiken, maar hoe meer woorden je kent, hoe minder je op hoeft te zoeken. Een goed begrip van de tekst begint namelijk bij de basis: de woorden. Zij zijn de bouwstenen van de tekst.

Onderstaande lijst bevat woorden die vaak in (examen)teksten voorkomen. Door ze te leren vergroot je je woordenschat en heb je op je examen straks meer kostbare tijd voor het maken van de vragen. De lijst is samengeteld aan de hand van recente havo-examens. Veel woorden zul je dus al (her)kennen.

Tip: Als je twijfelt aan de betekenis van een woord, zoek er dan voorbeeldzinnen bij in een goed woordenboek. Een bruikbaar digitaal woordenboek vind je op: www.encyclo.nl

A

aanleiding	een mooie actuele gelegenheid, van een gelegenheid gebruik maken
aanspraak maken op iets	het recht hebben iets te bezitten, het genot ervan te hebben
aanwijzingen	tips, inlichtingen over hoe je moet handelen
absurd	strijdig met de rede, de logica; met de dwaasheid gekroond, toppunt van dwaasheid
achtergrond	herkomst; wat iemand vroeger gedaan of geleerd heeft, zijn verleden; oorzaak
actueel	van direct belang
adequaat	geschikt, in overeenstemming met het voorbeeld of de normen
afdoend	volkomen berekend om datgene te veroorzaken, te bereiken wat men beoogt; compleet goed
afdoende bewijs	beslissend, overtuigend bewijs
afweging	overwegen welke optie het beste is
agressie	aanval of bedreiging met geweld, gevoelens van woede
agressieve man	man die geweld gebruikt of wil gebruiken
alternatief	andere mogelijkheid of oplossing dan de gewone
alternatieve analyse	een andere ontleding in onderdelen om de dingen beter te beschouwen
ambitie	aspiratie, eerzucht; het streven hogerop te komen, meer aanzien te krijgen; doel, iets wat je wilt bereiken
ambitieuze	grootse, eerzuchtige, ijverige
associaties	onbewust, onwillekeurig verbonden gedachten
associëren	in gedachten dingen met elkaar in verband brengen of koppelen, het onbewust verbinden van de ene gedachte met de andere
aspect	element of kant van een zaak
authentiek	echt, onvervalst, waarachtig, oorspronkelijk en daardoor betrouwbaar
autonomie	onafhankelijkheid, zelfstandigheid

autoriteit	gezag, iemand met erkend gezag, die zich niet hoeft te verantwoorden
autoriteiten	overheid, mensen met gezag en invloed
aversie	de afkeer, het gevoel dat je iets heel vervelend vindt
B	
bagatelliseren	iets relativëren, iets als een kleinigheidje afdoen, als iets van weinig waarde beschouwen
behelzen	inhouden
bepreiten	met argumenten pleiten voor iets, iets propageren
branche	bedrijfstak, afdeling van industrie, handel enz.
betuttelen	bemoederen, bevoogden, allerlei vergaande regels voorschrijven
bevinding(en)	uitkomst van het onderzoek of waarneming, conclusie
bureaucratie	de ambtelijke molen, situatie waarin alles volgens de regels en met papieren/formulieren geregeld wordt
burn-out	afgebrand, opgebrand, overspannen zijn
C	
catastrofe	ramp
causaal verband	oorzakelijk verband, redengevend verband
claimen	eisen, opeisen
cliché	te veel gebruikte en daardoor afgezaagde uitdrukking, gemeenplaats, iets wat al heel vaak gezegd is en niet origineel is
clichématig	weinig origineel, afgezaagd, tot vervelens toe gebruikt en daardoor overbekend
collectieve crisis	crisis die ons allemaal treft
compensatie	het goed maken van schade of verlies
compenseren	vergoeden
complexiteit	ingewikkeldheid
concreet (bijv. in geval van maatregelen)	duidelijk en bepaald, welomschreven
confrontatie	botsing, aanvaring, tegenover vreemde feiten komen te staan
consensus	situatie dat we samen dezelfde mening hebben, een gelijke visie hebben of gelijk gestemd zijn; gedeelde opvattingen hebbend
consequenties	gevolgen
context	zinsverband
contrast	opvallende tegenstelling
constateren	vaststellen, als feit noemen of aanwijzen
corruptie	bedrog door oneerlijkheid, omkoping
criminaliteit	het begaan van misdaden
criteria	maatstaven, beoordelingsregels
criterium	norm bij een beoordeling
cruciale aanwijzing	doorslaggevende, beslissende hint of tip
cultuur	kunst en wetenschap, geheel van voortbrengselen van een gemeenschap

Scoresleutels (vervolg)

Om het eindcijfer te bepalen zoek je je score op in de kolom 'punten'.
Je cijfer lees je vervolgens af in de kolom van het betreffende examen.

punten	2022 I	2022 II	punten	2022 I	2022 II	punten	2022 I	2022 II
60	-	10	34	6,6	6,4	8	2,6	2,5
59	10	9,9	33	6,4	6,3	7	2,5	2,4
58	9,9	9,9	32	6,3	6,1	6	2,3	2,2
57	9,8	9,8	31	6,1	6	5	2,2	2,1
56	9,8	9,7	30	6	5,8	4	2	1,9
55	9,7	9,6	29	5,8	5,7	3	1,9	1,8
54	9,6	9,4	28	5,7	5,5	2	1,6	1,6
53	9,5	9,3	27	5,5	5,4	1	1,3	1,3
52	9,3	9,1	26	5,4	5,2	0	1	1
51	9,2	9	25	5,2	5,1	-	-	-
50	9	8,8	24	5,1	4,9	-	-	-
49	8,9	8,7	23	4,9	4,8	-	-	-
48	8,7	8,5	22	4,8	4,6	-	-	-
47	8,6	8,4	21	4,6	4,5	-	-	-
46	8,4	8,2	20	4,5	4,3	-	-	-
45	8,3	8,1	19	4,3	4,2	-	-	-
44	8,1	7,9	18	4,1	4	-	-	-
43	8	7,8	17	4	3,9	-	-	-
42	7,8	7,6	16	3,8	3,7	-	-	-
41	7,7	7,5	15	3,7	3,6	-	-	-
40	7,5	7,3	14	3,5	3,4	-	-	-
39	7,3	7,2	13	3,4	3,3	-	-	-
38	7,2	7	12	3,2	3,1	-	-	-
37	7	6,9	11	3,1	3	-	-	-
36	6,9	6,7	10	2,9	2,8	-	-	-
35	6,7	6,6	9	2,8	2,7	-	-	-